

Nieuwe inzichten dankzij geofysisch en historisch-archeologisch onderzoek



Kasteel De Middelburg verrassend anders

De Oudorperpolder lijkt een ongerepte groene oase, maar zo'n 700 jaar geleden zag het er heel anders uit. Het aangezicht werd gedomineerd door twee kastelen: de Nieuwburg ten noorden en de Middelburg ten zuiden van de Munnikenweg. Dankzij geofysisch onderzoek (ofwel onderzoek naar contrastverschillen in de bodem) weten we nu een heleboel meer van kasteel de Middelburg. Zoals bijvoorbeeld de exacte locatie en het feit dat het kasteel veel omvangrijker moet zijn geweest dan altijd werd gedacht.

In november 2018 gaf het archeologisch centrum van de gemeente Alkmaar geofysici Ferry van den Oever en Jan de Geus van Saricon BV de opdracht om een geofysisch onderzoek uit te voeren op het terrein in de Oudorper polder waar ooit kasteel de Middelburg stond. Het kasteelterrein, dat een archeologisch Rijksmonument is, is voorzien van een omgrachting. Die is echter later aangelegd bij de bouw van de woonwijk erachter. Op de kadasterkaart uit 1821 is alleen de historische vaart aan de oostzijde aanwezig. Deze vaart was er al in de tijd van de bouw van de Middelburg. Onze vraag was of met geofysisch onderzoek vastgesteld kon worden wat de exacte locatie van het kasteel was, of er nog resten van het kasteel in de bodem te vinden waren en of er misschien nog meer in de bodem kon worden aangetroffen.

■ KASTELEN VOOR FLORIS V

Net als kasteel de Nieuwburg, is de Middelburg rond 1282 gesticht voor Floris V, in zijn strijd tegen de Friezen. Floris V werd in 1254 in Leiden geboren en was de zoon van Graaf Willem II. Willem II regeerde over alle gewesten in de Noordelijke Nederlanden, behalve over West-Friesland. Deze West-Friezen wilden zich niet laten onderwerpen en er waren dan ook regelmatig conflicten. In de winter van 1256 trok Willem II erop uit met een klein verkenningsleger.

Bij Hoogwoud echter, zakte hij met zijn paard door het ijs. Langs de kant stond een groep West-Friezen die hun kans grepen. Graaf

Links: luchtfoto uit de periode 1920-1940 met heel duidelijk de contouren van kasteel de Middelburg. Te zien is dat het kasteel meerdere omwallingen en grachten heeft gehad. Ook is heel mooi de contour van de slinger van het oude verloop van de Munnikenweg te zien in het weiland. Opvallend is dat deze kromming vanaf de weg weer richting het kasteel gaat. Rechts: Vanuit hetzelfde oogpunt een moderne luchtfoto.

Mentoren gezocht voor weesorgels

Vorig jaar zomer verscheen het boek *Alkmaar Orgelstad* met de verhalen over 32 kerkorgels in de gemeente Alkmaar. Orgels die vaak niet meer bespeeld worden omdat de kerk niet meer als kerk gebruikt wordt. Hans Steketee en Gerrit Prins, respectievelijk penningmeester en voorzitter van de Stichting Vrienden van het orgel willen dit klinkende erfgoed niet verloren laten gaan en hebben mooie plannen om de belangstelling voor kerkorgels weer tot leven te wekken. Zoals bijvoorbeeld een mentoraat voor verweesde orgels...

Lees verder op pagina 4 ►



Magnetometriemeting.



Noordeinder Vermaning (foto Jan Zwart).

Lees verder op pagina 2 en 3 ►

Willem II werd ter plekke vermoord. Het verhaal gaat dat het lichaam van de graaf onder een haardplaat in een boerderij begraven werd. Het was de missie van Floris V om de dood van zijn vader te wreken en alsnog te heersen over de West-Friezen, hetgeen hem uiteindelijk is gelukt.



Rooms-Koning Willem II zakt met zijn paard door het ijs en wordt doorstoken, door: Anoniem, Noord-Hollands Archief.

HISTORISCHE BRONNEN

De graven hielden al vanaf de veertiende eeuw een nauwgezette administratie bij. Deze zogenoemde grafelijke rekeningen zijn een belangrijke bron van informatie. Zo maken we ook uit de rekeningen op welke gebouwen er allemaal bij het kasteel hoorden. Opvallend is de rekening uit 1345 voor de bouw van zeven 'windasen' (hijswerktuigen) voor de Middelburg. Verder meldt deze rekening de bouw van een turfschuur en de aanwezigheid van elf lasten turf en 26 'hoed' schelpen op de Middelburg. Dat is aanzienlijk, als je bedenkt dat één last turf 60 ton bedraagt en dat één hoed staat voor circa 1000 liter. Verder worden diverse gebouwen genoemd en wordt gesproken over een werf die tussen het kasteel en het Zwijnsmeer gelegen moet hebben. Maar de ruimte tussen het kasteel en het meer is daar veel te klein voor. Dat moet wel betekenen dat er elders op het terrein ook een voorburch heeft gestaan van een aanzienlijke omvang.



Grondradarmeting (foto: Paul van Berkum).



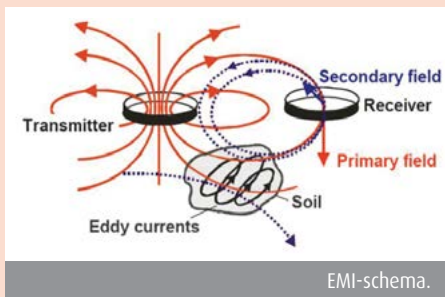
Opgravingsplattegrond uit 1942 door prof. Renaud.

EERDERE OPGRAVINGEN

In 1942 wordt kasteel de Middelburg opgegraven door Prof. Renaud. Hiervan is niet veel bekend en ook de exacte locatie van het kasteel is toen niet vastgelegd. In 1974 verricht dhr. Cordfunke nog een archeologisch onderzoek. Ook hiervan zijn slechts beperkte gegevens voorhanden.

GEOFYSISCH ONDERZOEK

Geofysisch onderzoek is het registreren van contrastverschillen in de bodem. Uiteraard moet er wel voldoende contrastverschil aanwezig zijn tussen de directe omgeving en datgene dat gezocht wordt om er conclusies aan te verbinden. Voor het onderzoek naar de Middelburg is een combinatie van drie geofysische technieken ingezet: magnetometrie (MAG), grondradar (GPR) en Electro Magnetische Inductie (EMI).

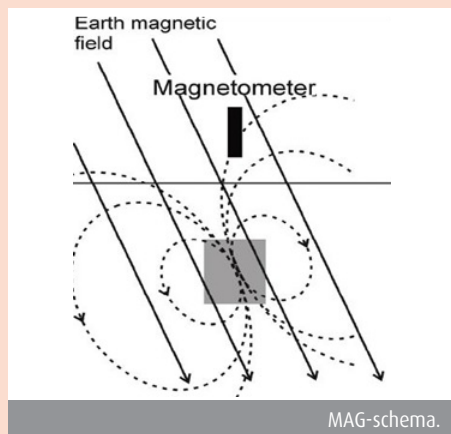


EMI-schema.

MAGNETOMETRIE (MAG)

Een magnetometer registreert de afwijkingen van het aardmagnetisch veld, veroorzaakt door ijzerhoudende objecten zoals bijvoorbeeld (vliegtuig-)bommen, damwanden en gewapend beton. Deze techniek kan ook subtiele archeologische resten opsporen, zolang de magnetische eigenschappen voldoende afwijken van die van het aardmagnetisch veld. Zo kan bijvoorbeeld muurwerk opgespoord worden, uitbraaksleuven, ovens of concentraties baksteen. Dit laatste vanwege het ijzergehalte in de gebruikte klei van het baksel.

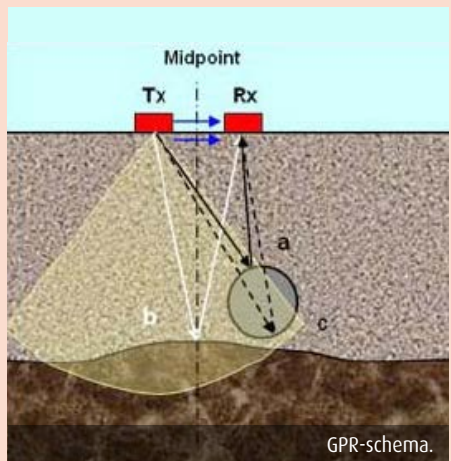
Ook kunnen structuren in de grond zichtbaar worden, zoals bijvoorbeeld kuilen, greppels en grachten. Dat is mogelijk als ze geheel of gedeeltelijk zijn opgevuld met materiaal met magnetische eigenschappen.



MAG-schema.

GRONDRADAR (GPR)

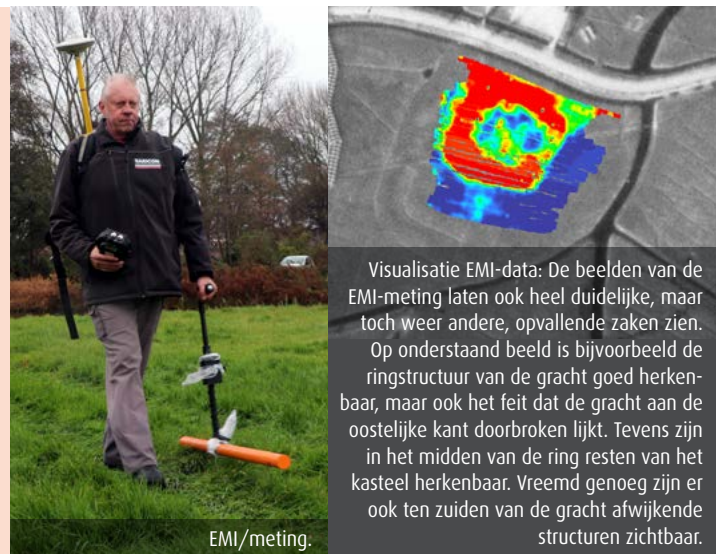
Met behulp van het uitzenden en ontvangen van elektromagnetische pulsen kan een zogeheten grondradarsysteem inzicht geven in de opbouw van de bodem en de eventueel aanwezige ondergrondse structuren. De kwaliteit van de radarbeelden wordt onder meer bepaald door de wijze van grondcontact (hoe beter het contact met het grondoppervlak, hoe beter de kwaliteit van de radardata) en de hoeveelheid leem in de bodem.



GPR-schema.

ELECTRO MAGNETISCHE INDUCTIE (EMI)

Bij elektromagnetische inductie (EMI)-metingen wordt de geleidbaarheid gemeten van een elektrisch stroompje dat ingebracht wordt in de bodem. Hiermee worden de aanwezige elektromagnetische velden verstoord en die mate van verstoring wordt vervolgens gemeten. Op deze manier kunnen verschillen in bodemsoort, maar ook bijvoorbeeld grachten en funderingen in beeld worden gebracht. Een gracht heeft bijvoorbeeld een andere geleiding dan zand, klei of een stuk baksteen.



Visualisatie EMI-data: De beelden van de EMI-meting laten ook heel duidelijke, maar toch weer andere, opvallende zaken zien. Op onderstaand beeld is bijvoorbeeld de ringstructuur van de gracht goed herkenbaar, maar ook het feit dat de gracht aan de oostelijke kant doorbroken lijkt. Tevens zijn in het midden van de ring resten van het kasteel herkenbaar. Vreemd genoeg zijn er ook ten zuiden van de gracht afwijkende structuren zichtbaar.

EMI/meting.

RESULTATEN ONDERZOEK

Het geofysisch onderzoek heeft prachtige beelden opgeleverd die de kijk op kasteel de Middelburg flink veranderen. Uit de beelden blijkt duidelijk dat de hoofdburcht nog steeds goed herkenbaar is in de bodem. Ook is de grachtenstructuur duidelijk zichtbaar. Het onderzoek levert echter ook een grote verrassing op, namelijk de aanwezigheid van een zeer duidelijke grote bakstenen structuur ten oosten van de hoofdburcht. Wellicht behoren deze resten tot de voorburch. Dit zou er wel een logische plek voor zijn, als we kijken naar de in de 1942 aan de oostkant van de hoofdburcht waargenomen fundering van een brug. Op de radarbeelden is ook duidelijk te zien dat de gracht hier doorbroken is. Op de EMI-beelden kunnen we in de eerste gracht een heel mooi ritmisch patroon van min of meer vierkante baksteenconcentraties waarnemen. Dit kan geen losse puinstort zijn, aangezien de afstanden tussen de concentraties steeds gelijk is. Het geheel doet denken aan funderingspoeren, ten behoeve van een soort ringmuur of andere constructie midden in de gracht. Terwijl we al die jaren dachten dat dat wat in de jaren veertig gevonden is, het hele kasteel betrof, blijkt het achteraf uit veel meer onderdelen te hebben bestaan. In het zuidelijk deel van de buitenste wal is op de beelden ook iets waar te nemen. We zien daar een onderbreking in de buitenste wal. Het lijkt alsof er een structuur was die door de wal heen ging. Ook op de oude luchtfoto is hier te zien dat de gracht- en walstructuur niet mooi doorloopt. Dat zou kunnen betekenen dat hier bijvoorbeeld een sluisje heeft gezeten dat de buitenste gracht verbond met het Zwijnsmeer dat ten zuiden van het kasteel lag. Tijdens het onderzoek uit de jaren zeventig is op deze plek een constructie waargenomen met grote houten palen die hierop zou kunnen wijzen.

VERVOLG

Toch zijn er nog heel veel vragen. Daarom wordt er op dit moment nog vervolgonderzoek gedaan naar de nieuwe structuren die gevonden zijn bij kasteel de Middelburg. Ook gaan we de plek van kasteel de Nieuwburch nader bekijken plus het weiland direct ten oosten van kasteel de Middelburg, dat waarschijnlijk deel uitmaakte van het kasteelterrein. Het vermoeden is nu dat hier de voorburch gevestigd was. Tegelijkertijd wordt er op dit moment flink onderzoek gedaan in het Nationaal Archief om te zien of de grafelijke rekeningen nog meer geheimen gaan prijsgeven. Kortom, wordt vervolgd!

Ferry van den Oever, Saricon en Nancy de Jong

Literatuur: Dijkhuis, B 2004/2005: *Rebellie, bloed en bakstenen*. In: Historisch West-Friesland, nr. 6, blz 13-16. Hamaker, H.G. 1875-1878: *De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche Huis*. Lavèn, A. 2012: *Graaf Floris V van Holland (1254-1296)*. *Het complot tegen Floris V*. in: Historisch Nieuwsblad 3/2012.

Verder in dit nummer

Alkmaar Orgelstad	pag	4-5
Oude kerkhof weer eervolle rustplaats	pag	6
Monumentenloods tijdelijk verhuisd	pag	7
Stolpboerderij in Schermerhorn tot nu toe op één na oudste	pag	8-9
Opgraving Breedstraat: 4 eeuwen horeca	pag	10-11
Nieropkamer, een nadere blik op een historische plafondschildering	pag	12-13
Timewarp: Klokrentoren Grote Kerk	pag	13
Slowaaks gezin tovert Koorstraat 10 om in comfortabel woonhuis	pag	14-15
Bijzondere bodemvondsten: Voorschoot van pottenbakker	pag	16
Colofon	pag	16

Over subsidieregelingen

Om cultureel erfgoed te onderhouden en te restaureren, zijn er verschillende subsidieregelingen. De gemeente Alkmaar heeft een regeling voor gemeentelijke monumenten en beeldbepalende panden en in bijzondere gevallen voor rijksmonumenten. Daarnaast heeft de gemeente een regeling voor stolpen in de Schermer die niet op een monumentenlijst staan, maar die in het bestemmingsplan zijn aangeduid met de dubbelbestemming cultuurhistorie. Ook bieden Rijk en provincie voor bepaalde situaties mogelijkheden tot financiële steun. Lees meer over de verschillende regelingen op alkmaar.nl

NIEUWE REGELING RIJKSMONUMENTEN

Sinds 1 januari 2019 is een nieuwe subsidieregeling van kracht voor particuliere eigenaren van een rijksmonument met een woonfunctie. De nieuwe regeling is een alternatief voor de monumentenafrek die sinds 1 januari is vervallen. Eigenaren van een rijksmonument dat de functie van woonhuis heeft, kunnen nu achteraf een subsidie aanvragen van 38% van de instandhoudingskosten, ofwel onderhoud en restauratie (conform de Leidraad subsidiabele instandhoudingskosten). Subsidie aanvragen kan na afronding van de werkzaamheden. Over kosten die gemaakt zijn in 2019 kan dan in 2020 subsidie worden aangevraagd. Dat kan alleen in de periode van 1 maart tot en met 30 april. Aanvragen met kosten boven de € 70.000,- moeten onderbouwd worden met een adequaat inspectierapport van de technische en fysieke staat van het rijksmonument. Binnen 13 weken na de aanvraagperiode wordt bekend of de aanvraag wordt gehonoreerd en voor welk bedrag. De subsidies worden aangevraagd bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed die de beoordeling en toewijzing doet. Zie voor meer informatie restauratiefonds.nl of cultureelerfgoed.nl



Hans Steketee en Gerrit Prins (foto Gerrit Prins).

■ ENCYCLOPEDIËN

Hans Steketee is musicus, musicoloog en uitgever van de vijftiendelige encyclopedie Het Historische Orgel in Nederland. En inmiddels zorgde hij ook voor een digitale database: “Mijn vader was directeur bij Flentrop Orgelbouw dus ik groeide als het ware op tussen de orgels.”

Gerrit Prins was vanaf de jaren tachtig tot 2007 al betrokken bij de Stichting Vrienden van het Orgel en steekt sinds zijn pensioen opnieuw een deel van zijn vrije tijd in deze passie.

Gerrit: “Door de samenstelling van het boek, bouwden we contacten op bij de verschillende locaties van de orgels. Wat je merkt is dat de kerken vaak hun oude functie kwijt zijn. De besturen proberen dan nieuwe functies te zoeken maar het orgel speelt daar meestal geen rol meer in. En dat vinden wij jammer. Maar als we hierover in gesprek gingen met de kerkbesturen, bleek er wel degelijk interesse te zijn om toch iets met het orgel te blijven doen. Maar de vraag was dan dus: wat?”

■ MENTORAAT

De Stichting Vrienden van het Orgel ontbrak het niet aan ideeën en zo kwam onder meer het mentoraat ter sprake.

Hans: “Het gaat vaak om kleine orgeltjes die eigenlijk nooit zo in de belangstelling hebben gestaan. De monumentenspecialisten hebben daar vaak ook geen verstand van. Die weten alles van het gebouw maar niet van zo’n instrument. Een mentoraat voor orgels is dan ook iets wat door de Monumentenwacht is bedacht. Een kerkorgel kan een mentor toegewezen krijgen, iemand dus die verstand heeft van orgels. Die mentor kan ingeschakeld worden bij alle vragen rondom het orgel, maar die komt ook langs om een rapportage te maken van de staat van het orgel.

Een voorbeeld is de Buiksloterkerk in Amsterdam. Tijdens het nieuwe gebruik van de kerk let de mentor op dat voorzichtig wordt omgesprongen met het orgel, dat er bijvoorbeeld geen ladders tegenaan worden gezet.”

Gerrit: “Het leek ons mooi om te kijken of we zo’n mentoraat ook in de gemeente Alkmaar voor elkaar konden krijgen.”

■ STUDENTEN

Maar het belangrijkste doel van de Vrienden van het Orgel is dat die in onbruik geraakte orgels weer gebruikt gaan worden. En daarvoor heb je meer nodig dan alleen een mentor.

Gerrit: “We zijn ook gaan praten met onze stadsorganist Pieter van Dijk, tevens



Orgelmaker Jan Ballintijn aan het werk in het Grote orgel van de Grote Kerk Alkmaar.

docent aan het conservatorium en hij zag hier wel een rol weggelegd voor zijn studenten. Het idee is nu om er een keuzevak van te maken binnen de opleiding, met drie componenten. Een stage bij Flentrop Orgelbouw; regelmatig de orgels bespelen die de student tijdens die periode van twee jaar krijgt toegewezen; én een activiteit of festiviteit organiseren waarin die orgels een rol spelen. Dat laatste kan dan wellicht met gebruik van de faciliteiten van het conservatorium. Niet alle orgels waar we het over hebben zijn geschikt om zonder aanvulling van andere instrumenten een volwassen concert op te geven.”

Het keuzevak gaat halverwege dit jaar van start en ook voor het mentoraat zijn de eerste stappen al gezet.

■ FILMPJES

Een ander onderdeel van de plannen van de Vrienden van het Orgel is het maken van opnames en het vastleggen van het bespelen van de verschillende orgels op film. Gerrit: “We hebben hier voorlopig zo’n vijftien orgels voor geselecteerd. Dat zijn vooral de orgels die niet zo in de belangstelling staan maar die wel kwaliteit hebben. Daar willen we professionele opnames van laten maken, liefst voor elk orgel een filmpje. De gemeente Alkmaar heeft al toegezegd dat ze zal bijdragen en ook het Victoriefonds en de Stichting Jan Boon hebben een bijdrage toegezegd.

PKN Kerk Schermerhorn (foto Hans Steketee).

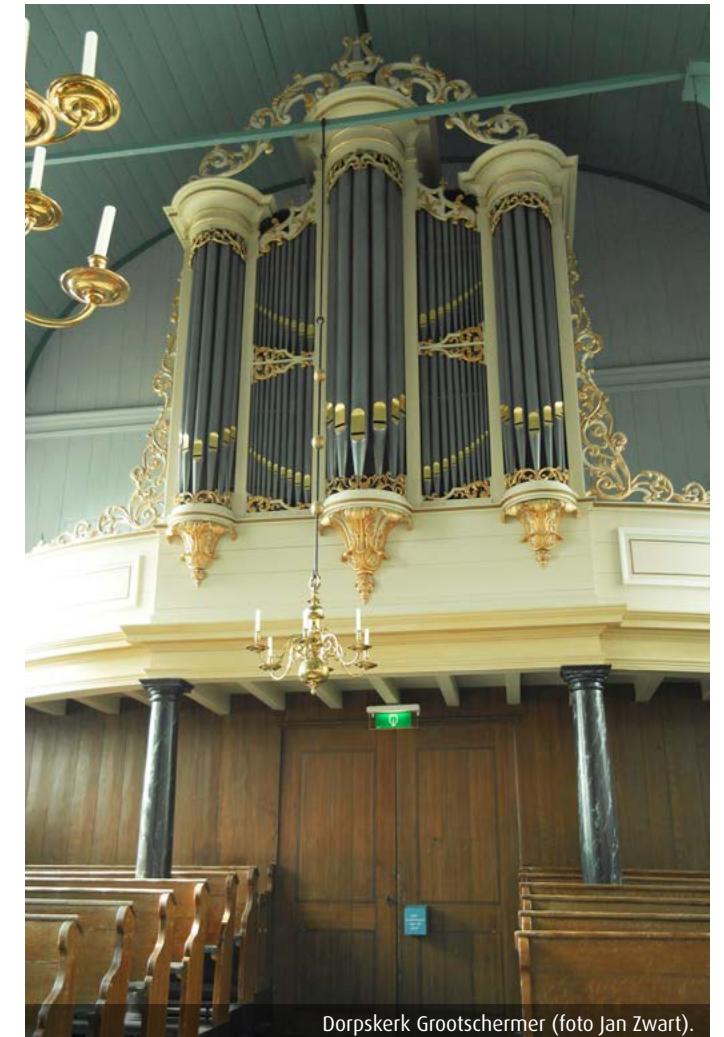
We wachten nog op het antwoord van een paar andere fondsen. Na het verschijnen van het boek gaf de Stichting Kunstnet ook aan een filmpje te willen maken. Dus misschien kunnen we er een combinatie van maken. Daar zijn we inmiddels over in gesprek.

■ DOE-ORGEL

Om bij jong tot oud de belangstelling voor het orgel te wekken, is er een zogeheten doe-orgel aangeschaft. Hans: “Dat is een orgeltje dat je als bouwpakket in elkaar kunt zetten om er vervolgens op te kunnen spelen. Een heel mooi project voor op bijvoorbeeld basisscholen, bedacht door Lydia



Het Doe-orgel, een leerzaam bouwpakket voor jong en oud.



Dorpskerk Grootchermer (foto Jan Zwart).

Vroegindewij. Maar het is net zo leuk voor volwassenen. Zo leer je al bouwend en spelend van alles over het orgel.”

■ GELD BLIJFT NODIG

Het is een mooie doelstelling die de Vrienden van het Orgel hebben, maar er is wel geld voor nodig. Hans: “En in ons geval is het anders dan normaal. Geld voor erfgoed wordt namelijk meestal aan een bepaald object verbonden. Als het kapot is, kan het met subsidie of dankzij bepaalde fondsen gemaakt worden. Wij willen juist dingen organiseren die helpen voorkomen dat al die mooie oude orgels kapot gaan. Door ervoor te zorgen dat ze bespeeld worden. Wij doen er alles aan om de waardering voor dit muzikale erfgoed weer op gang te brengen en vervolgens levend te houden.” Gerrit: “En daar zal dus blijvend geld voor nodig zijn.”

Zie ook: alkmaarorgelstad.nl, vriendenvanhetorgel.nl, Orgelkids.nl, Orgelfestivalholland.nl, vmke.nl

Judith Flapper

Na Koningsdag start het plein, in de zomer is de klus waarschijnlijk klaar Oude kerkhof wordt weer eervolle rustplaats



Schetsontwerp voor het kerkhof en het kerkplein.

Het kerkhof naast de Grote Kerk in de binnenstad wordt opgeknapt. Veel mensen beseffen niet dat het grasveld dat ze zien, eigenlijk een grafveld is. "Deze historische rustplek van vele Alkmaarders verdient meer aandacht en respect", aldus een raadsmotie uit 2017. In overleg met de kerkeigenaar, de exploitant, omwonenden en de Historische Vereniging Alkmaar is een plan gemaakt. Uitkomst: de begraafplaats blijft toegankelijk maar krijgt een meer respectvolle uitstraling.

Niet iedereen herkent in het grasveld naast de kerk een kerkhof. Mensen liepen er overheen, er stonden fietsen tegen bomen en het werd zelfs als hondenuitlaatplek gebruikt. De gemeenteraad besloot in 2017 dat dit anders moest. Betrokkenen en belangstellenden, zoals de eigenaar van de kerk, de exploitant, omwonenden en de Historische Vereniging Alkmaar, legden hun ideeën op tafel. En vervolgens is met een kleine groep het plan verder uitgewerkt. Stadswerk072 voert de regie en de uitvoering ligt in handen van Vreeker uit Hem, een bedrijf dat veel ervaring heeft met begraafplaatsen.

■ SYMBOLISCHE BOODSCHAP

Het grafveld bij de kerk wordt beter herkenbaar gemaakt door er een haag omheen te zetten en een nieuwe toegang te creëren. Aan de voorkant krijgt de haag een speciaal toegangshek waarop een passage wordt weergegeven van een gedicht over de dood. Op de drempel komt een tegel met een symbolische voorstelling over de dood, rouw en nieuw leven. Op die manier worden bezoekers bewust gemaakt van de historie van deze plek.

■ PLEIN MET KERKRAMEN

Maar niet alleen het grafveld wordt aangepast. Ook het plein bij de hoofdentree van de kerk krijgt een nieuwe inrichting. Hier komen plantvakken in de vorm van kerkramen. Het is de bedoeling om met planten en bloemen straks het kleureffect na

Cornelis pronk 1727.

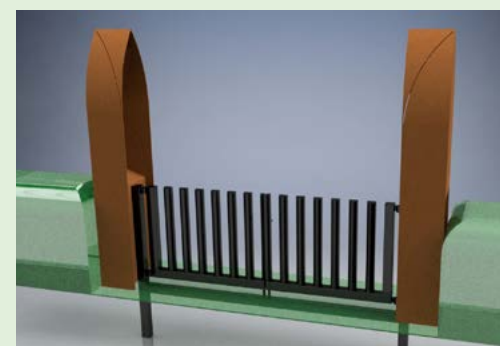
te bootsen van glas-in-loodramen. Tussen de plantvakken worden bankjes geplaatst en ook langs de kerk komen bloemen en bankjes. Het plein krijgt hiermee een duidelijker invulling als verblijfsgebied en tegelijkertijd krijgt de entree van de kerk hiermee meer cachet. Uiteraard blijft er een route vrij voor rouw- en trouwauto's en voor onderhoudsmaterieel voor de kerk. De werkzaamheden aan het plein starten na Koningsdag.

■ CEREMONIEEL GEOPEND

Overigens valt het werk aan het grafveld en het plein samen met onderhoud aan de ramen aan deze kant van de kerk. Zo staat er van mei tot november een steiger op het grasveld, waardoor dat deel van het grasveld later moet worden aangepakt. Het grasveld zal uiteindelijk weer worden aangesloten op de kerk en ook het parkeerterreinje wordt opgeknapt. Het nieuw ingerichte kerkhof zal officieel geopend worden. Hiervoor is iedereen die hier getuige van wil zijn, van harte welkom.

Houd onze website en Facebookpagina in de gaten voor updates.

Gonna de Reus



In de entreepartij worden zowel rouwsymboliek als verwijzingen naar het kerkgebouw verwerkt.

Torenburg 3 wordt verbouwd

Monumentenloods tijdelijk aan de Edisonweg



Een deel van de werkgroep in de tijdelijke monumentenloods, met links Jos Stroomer rechts Henk Krabbendam.

Het mooie oude pandje aan de Torenburg, waarin al jarenlang de monumentenloods gevestigd is, wordt opgeknapt. Daarom zijn alle oude bouwmaterialen even verhuist naar een loods in het voormalige TMG-pand op bedrijventerrein Oudorp, die tijdelijk dienstdoet als monumentenloods. Dankzij de inzet van vrijwilligers van de Historische Vereniging Alkmaar kunnen eigenaren van oude panden in Alkmaar hier de komende tijd elke woensdag terecht om te kijken of er iets tussen zit dat zij nog missen in hun pand.

■ DOORGEFLUIK HISTORISCH BOUWMATERIAAL

Overall waar oude panden verbouwd worden, komen materialen vrij. Materiaal dat vaak nog prima bruikbaar is en dat in veel gevallen zelfs erg gewild is bij eigenaren van andere oude panden. Vanuit die gedachte ontstonden in Alkmaar in de jaren vijftig van de vorige eeuw de eerste initiatieven voor georganiseerd hergebruik van onderdelen die uit gebouwen gesloopt waren.

In de jaren negentig werd aan de Torenburg 3 de monumentenloods geopend, als doorgeefluik voor historisch bouw materiaal. Het is een verzamelplek voor materialen die zijn vrijgekomen na sloop of verbouwing van historische panden in Alkmaar. Eigenaars van een huis in Alkmaar dat ouder is dan 1940 kunnen hier voor de verbouwing van hun huis een missend onderdeel zoeken in de juiste bouwstijl. Denk dan aan een paneeldeur in Amsterdamse Schoolstijl, een klassieke marmeren wastafel, specifiek hang- en sluitwerk of bijvoorbeeld glas-in-lood. Voor het materiaal wordt een redelijke vergoeding gevraagd.

■ HISTORISCHE VERENIGING ALKMAAR

Het beheer van de monumentenloods is al meer dan twintig jaar in handen van monumentenadviseur Henk Krabbendam. Nu Henk minder is gaan werken en zijn pensioen in aantocht is, moest er een andere oplossing komen. Die diende zich aan toen de materialen uit de monumentenloods voor de renovatie van het pand tijdelijk naar een andere plek moesten. Henk Krabbendam: "Toen we wisten dat we tijdelijk die loods aan de Alexander Flemmingstraat konden gebruiken, hebben we de Historische Vereniging Alkmaar gevraagd om die te gaan exploiteren. Daar werd met veel enthousiasme op gereageerd en dat leidde tot een mooie samenwerking waar we ook na de verbouwing mee door zullen gaan."

Wekenlang zijn vrijwilligers van de Historische Vereniging Alkmaar, onder aanvoering van Jos Stroomer, in touw geweest om de spullen uit de monumentenloods te inventariseren en te fotograferen. Nu alles netjes in stellingkasten staat, is de loods wekelijks op de woensdagmiddag geopend voor publiek.

Jos Stroomer: "Het was een enorme klus, maar zeker de moeite waard. Het pandje aan de Torenburg stond vol, maar de hal aan de Alexander Flemmingstraat biedt ruimte om te sorteren en selecteren."

Een ploeg van tien vrijwilligers is nu elke woensdag actief in de loods. Naast het sorteren en schoonmaken van de materialen, timmeren ze bijvoorbeeld ook houten kistjes om tegeltjes in te presenteren. Op deze manier kan de verkoop van de gebruikte bouwmaterialen van de monumentenloods tijdens de verbouwing gewoon doorgaan. Jos Stroomer: "De eerste klanten hebben de nieuwe locatie al gevonden."

■ ADRES

De monumentenloods is tijdelijk ingericht aan de Alexander Flemmingstraat 12 b (bedrijventerrein Oudorp).

■ OPENINGSTIJDEN

Elke woensdag inloop van 10.00 tot 13.30 uur. Maandag en dinsdag op afspraak tussen 9.00 en 13.30 uur. Stuur hiervoor een e-mail naar: hkrabbendam@alkmaar.nl



Deuren in de tijdelijke monumentenloods.



De vrijwilligers timmerden kistjes voor de grote voorraad tegels.



Stolpboerderij De Eenhoorn aan de Noordervaart.

Hoe oud is uw stomp?

Stolpboerderij in Schermerhorn tot nu toe op één na oudste

cultuurhistorische inventarisatie van alle stolpen in de Gemeente Alkmaar. Samen bezitten ze veel kennis over dit bijzondere erfgoed en het keukentafelgesprek is een laagdrempelige manier om in gesprek te gaan en vragen te beantwoorden.

■ VOOR- EN NADELEN

Christiaan legt uit dat een gemeentelijk monument onder de Erfgoedwet valt: "Voor de eigenaar van een monument geldt daarom een instandhoudingsplicht. In de praktijk wil elke bewoner zijn huis in stand houden. Maar als het een monument is moeten verbouwingsplannen (nog los van eventuele vergunningen)

wel vroegtijdig gemeld worden bij de gemeente. Die kan dan op haar beurt controleren of een verbouwing geen schade toebrengt aan de monumentale waarden van het pand, zoals het vierkant of waardevolle historische elementen."

In ruil hiervoor kunnen eigenaren voor 30% van de kosten subsidie ontvangen, met een maximum van 6000 euro per jaar. Deze zogeheten instandhoudingssubsidie kan elk jaar worden aangevraagd, alleen niet steeds voor dezelfde werkzaamheden. In de regel kun je eens in de vijftien jaar subsidie aanvragen voor hetzelfde werk. Schilderswerk vormt daarop een uitzondering, dit wordt maximaal eens in de vijf jaar vergoed.

Voor herstel van de fundering en bovenliggend metselwerk (of constructie) is een eenmalige maximale subsidie van €12.000,- mogelijk. Om de monumentale waarden van het pand zoveel mogelijk te beschermen, kan de gemeente bijvoorbeeld vragen om bij een verbouwing een duidelijk onderscheid tussen nieuw en oud aan te brengen. Ook wordt vaak gevraagd om waar mogelijk aanpassingen

aan te brengen die later eventueel omkeerbaar zijn.

■ VERVOLG

Normaal gesproken is de volgende stap het maken van een zogenoemde redengevende omschrijving van het pand. Hierin worden alle monumentale waarden en de status van het pand nauwkeurig omschreven. Deze redengevende omschrijving dient vervolgens als nulmeting. In het geval van de boerderij van Petra en Leon-Kees komt er echter eerst nog een dendrochronologisch onderzoek. Dat is onderzoek waarbij op basis van jaarringen de leeftijd van het gebruikte hout kan worden bepaald. Dit onderzoek is één van de specialiteiten van Odwin Ralling. Door monsters te nemen van het houtwerk in de stomp kan hij het bouwjaar van het pand nauwkeurig vaststellen.

Voor het jaarringenonderzoek zijn drie stukken hout gebruikt die waren overgebleven na de restauratie. Eén van deze stukken hout, afkomstig uit de kapconstructie, bleek achteraf echter niet bruikbaar.

Maar gelukkig leverden de twee andere plakken hout uitstekende monsters op: "Het ene stuk was een plak hout van één van de vierkantstijlen. Het vierkant van de boerderij staat op gemetselde poeren, die in dit geval verzakt waren. Bij het opnieuw metselen, is de houten onderkant van de vierkantstijl 16 cm ingekort.

Het andere stuk hout was afkomstig uit een vloerbalk van het woonhuis. Op die plek waren nog delen van korbelen zichtbaar, waardoor wist ik dat dit een dekbalk was. De eigenaars moesten tijdens de restauratie de kop van die balk laten vervangen."

■ HOUT UIT 1644

De houtmonsters voor dendrochronologisch onderzoek worden in het laboratorium van Preßler in Duitsland bestudeerd, waarna Odwin ze terug ontvangt met een rapportage: "De uitslag heb ik toevallig net binnen. Daaruit blijkt dat de noordwestelijke vierkantstijl gemaakt is van hout dat is gekapt in de herfst of de winter van 1646, terwijl de dekbalk van het voormalig houtskelet van het woongedeelte gemaakt is uit hout dat gekapt moet zijn in de herfst of winter van 1644. Hiermee kunnen we zeker stellen dat dit de eerste boerderij is geweest die op dit perceel gebouwd is, na de uitgifte van de percelen in 1635."

Op basis van de leeftijd van de houtmonsters schat Odwin het bouwjaar van de stomp in op ongeveer 1648: "We weten inmiddels dat er meestal ongeveer twee tot vijf jaar zat tussen de kap van een boom en het moment waarop het hout in een pand belandde. In mijn ogen is dit een fantastisch resultaat! Zeker als je bedenkt dat de buurboerderij De Twaalf Apostelen uit 1642 als één van de vroegste boerderijen bekend staat. Noordervaart 11

is (tot dusver) een goede tweede. Maar wie weet wat er nog ontdekt kan worden als we dit onderzoek in meer stolpen mogen doen."

■ TIMING

Petra en Leon-Kees zullen zeker goed voor de boerderij blijven zorgen. Maar door te kiezen voor een aanwijzing als gemeentelijk monument zorgen zij ervoor dat de stomp ook in de toekomst behouden en beschermd blijft. Voor Petra en Leon-Kees is de timing doorslaggevend. De fase die zij nu ingaan met hun huis is er een van onderhoud. En daarbij komt de instandhoudingssubsidie van de gemeente goed van pas. Nu de uitslag van het jaarringenonderzoek bekend is, kan Odwin Ralling de zogeheten redengevende omschrijving van het pand maken. Afhankelijk daarvan beslist de gemeente in overleg met Petra en Leon-Kees of hun pand de monumentale status krijgt.

■ OPROEP

Wilt u ook aan de hand van dendrochronologisch onderzoek het bouwjaar van uw stolpboerderij laten vaststellen? Of wilt u graag eens in gesprek met een monumentenadviseur? We komen graag vrijblijvend bij u langs.

Stuur een e-mail naar erfgoed@alkmaar.nl voor het maken van een afspraak.

Sander van Alphen en Judith Flapper



De opstelling van de moderne keuken vormt een mooi contrast met het doorleefde hout van het vierkant. Het is geplaatst tussen de vierkantstijlen en onder de jaagbalk. De korbelen zijn ook in het zicht gelaten.



Keukentafelgesprek v.l.n.r. Leon-Kees de Greef, Christiaan Griffioen, Petra van Saaze en Odwin Ralling.



De imposante houtconstructie is over de volle hoogte onderdeel van het interieur geworden in de nieuw gevormde gang met trappenhuis.



Foto's van de familie Van Saaze onder één van de oude balken.

Het Wapen van Heemskerk, wie kent het niet! Gelegen aan de Breedstraat schuin tegenover het stadhuis. Lange tijd was het de Alkmaarse uitgaansgelegenheid bij uitstek. De laatste decennia was het pand in gebruik als poppodium Atlantis en later Victorie. Op dit moment wordt het omgebouwd tot appartementencomplex met een kleine achterplaats. Hier vond afgelopen najaar een opgraving plaats waarbij vooral heel veel glaswerk naar boven kwam. Maar dat is misschien niet zo gek op een plek waar waarschijnlijk al vierhonderd jaar horeca wordt bedreven.



Glasscherven, met in het midden een nog bijna gaaf bierglas uit de periode rond 1650.

Aanleiding tot de opgraving was de realisering van een kleine achterplaats voor de toekomstige woningen. Hiervoor moest een deel van de bestaande betonvloer verwijderd worden, waardoor een terrein van ongeveer 5 bij 10 meter vrij kwam voor archeologisch onderzoek. We ontdekten al snel dat in de zuidoosthoek van de bouwput niets te halen viel. Deze plek was helemaal verstoord door een grote betonnen septictank uit de late negentiende of de eerste helft van de twintigste eeuw. Naast diverse sleuven voor onder meer rioolbuizen kwamen we verschillende funderingen tegen, een waterput en een beerput die ooit hoorden bij gebouwen aan de Breedstraat. De vroegste zijn globaal uit de periode eind veertiende eeuw tot aan de twintigste eeuw. Omdat er geen vondsten lagen in de waterput, konden we de datum van deze put niet vaststellen. De beerput daarentegen, leverde een heleboel vondstmateriaal op.

■ UIT DE BEERPUT

De beerput bevond zich tegen de zuidzijde van het pand en had een diameter van ongeveer 2,5 meter. Daarnaast was er een uitgebouwde storkoker met een open gedeelte van 1,6 meter lang en een breedte van 50 centimeter; wat plaats bood aan een dubbel 'gemak' ofwel toiletpot. De koepel van het reservoir was, op de top na, nog grotendeels aanwezig. Door dit gat was de put gedempt met grond met waarin we vondstmateriaal aantroffen uit het begin van de twintigste eeuw. Dat doet vermoeden dat de put mogelijk rond deze tijd is dichtgemaakt. De beerput is enigszins stratigrafisch (dat wil zeggen laag voor laag) opgegraven. Zo onderscheiden we drie lagen: de onderste gebruikslaag uit de periode 1625-1675, een tussenlaag uit de periode 1675-1740/1750 en dan de derde, bovenste laag met de inhoud van de storkoker. Hierin is vondstmateriaal aangetroffen uit de gehele looptijd van de put, dat wil zeggen van 1625 tot en met 1750.

■ HET VONDSTMATERIAAL

Wat direct opviel bij het schoonspoelen en uitzoeken van het vondstmateriaal was het zeer fragmentarische karakter van het

schervenmateriaal. Veel van de gevonden voorwerpen bleven, ook na het gepuzzel van de archeologen, incompleet.

Dat er steeds een dubbele pot boven de storkoker heeft gestaan, betekent waarschijnlijk dat de put intensief werd gebruikt. Daardoor zal het dan ook noodzakelijk zijn geweest om de put regelmatig deels of geheel op te schonen. En op deze manier zal in de loop der jaren al veel materiaal zijn weg geschept.



De beerput.

■ GLAZEN EN ROOKGEREI

Naast wat hout, leer, metaal en tegels, vonden we vooral gebruiksvoorwerpen van aardewerk en glas. Zeker 104 aardewerken en maar liefst 246 glazen gebruiksvoorwerpen kwamen naar boven. Ook rookgerei was rijkelijk aanwezig in de vorm van pijpen en rookdoden. 293 pijpenkoppen en 801 steelfragmenten kwamen uit de put naar boven. Opvallend is het hoge aantal glazen voorwerpen ten opzichte van het aantal aardewerken voorwerpen. Bij vrijwel alle tot nu toe gevonden Alkmaarse beerputten, uitzonderingen daargelaten, vormt aardewerk de hoofdmoot van het vondstmateriaal. Glaswerk is meestal op twee handen te tellen. Drinken en roken vormen dus de hoofdthema's van het vondstmateriaal. Onder meer op basis hiervan kunnen we stellen dat de locatie van het Wapen van Heemskerk al vanaf de zeventiende eeuw in gebruik was als tapperij of mogelijk een sociëteit. Nader archiefonderzoek zou hierover meer duidelijkheid kunnen geven.

■ 4 EEUWEN HORECA

Het huidige pand is gebouwd in 1939, een jaar nadat het oude Wapen van Heemskerk was afgebrand. Op een oude foto uit ongeveer het eerste kwart van de twintigste eeuw is nog de oude situatie te zien van voor de brand met aan de linkerkant het eigenlijke cafégedeelte en aan de rechterkant een lang geblokt pleisterd pand dat waarschijnlijk dienst-deed als stal-ling voor koetsen en paarden.



Stadsarcheoloog Rob Roedema toont één van de vondsten.



Het oude Wapen van Heemskerk is in 1938 door een brand volledig verwoest.



Foto uit circa 1870. Achter het later aangebrachte pleisterwerk, ging nog een ouder pand schuil.

Een oudere foto, uit circa 1870, laat duidelijk zien dat achter de muren van het gepleisterde deel een ouder pand schuilgaat. Tussen 1870 en ca 1925 is er pleisterwerk aangebracht om de nodige bouwsporen te verbergen. Overigens staat op deze foto links van het lange pand nog een trapgevel op de plaats van het cafégedeelte. Het Wapen van Heemskerk is mogelijk niet het eerste pand op deze locatie met een horecabestemming. In de kadastrale atlas van Noord-Holland, 1990, deel 2, Alkmaar, lezen we bijvoorbeeld dat het pand in 1832 in bezit is van een zekere Pieter Vogels met als beroep tapper. Uit de resultaten van onze opgraving maken we op dat deze nering waarschijnlijk al een kleine 200 jaar eerder op deze plek was begonnen.

Rob Roedema,
archeoloog



Deze zogenoemde Haarlemse tegels uit het midden van de 17e eeuw, zijn nog bijna intact gevonden in de beerput.

Maar liefst 293 pijpenkoppen en 801 fragmenten van stelen kwamen uit de put naar boven.

Een nadere blik op een historische plafondschildering



Gemeentelijk bouwhistoricus, Carolien Roozendaal, en restaurator/kleuronderzoeker Annefloor Schlotter bekijken het plafond op sporen van kleurverschillen en losse verfplekken.

In het Stadhuis aan de Langestraat in Alkmaar is een flinke verbouwing gaande. Eind dit jaar moet alles klaar zijn, want dan bestaat het stadhuis 500 jaar. Eén van de ruimtes die onder handen wordt genomen, is de Nieropkamer. Een kamer uit 1609, die vernoemd is naar de bekende Alkmaarse meubelmaker Jan Nierop (1839-1915). Restauratoren Ruth Jongsma en Annefloor Schlotter nemen het fraai beschilderde plafond onder de loep.

Na de Tweede Wereldoorlog werd de voormalige weeskamer in het stadhuis omgedoopt tot Nieropkamer. Tegenwoordig is de zogenoemde Nieropcollectie, die voor een deel bestaat uit Aziatisch keramiek, verspreid te zien door het stadhuis. Een deel van de collectie bevindt zich in het depot van het Stedelijk Museum Alkmaar. Ook in de gelijknamige kamer op het stadhuis staat nog een verzameling porselein.

■ 60 GULDEN

Bekend is dat het plafond in de Nieropkamer in 1634 voor een bedrag van 60 gulden is beschilderd door een (nog) onbekende maker. Het plafond bestaat uit drie velden die van elkaar gescheiden zijn door twee balken. Op een groene achtergrondkleur zijn in vlotte penseelstreken in bruinrood en heldergeel krullende bladeren en ranken geschilderd in de vorm van onderdelen van een skelet, zoals een stukje kraakbeen of een oor. We hebben hier te maken met een soort vormtaal die bekendstaat als de 'knorpelstijl' (Knorpel is Duits voor kniegewricht). Deze stijl, die in Nederland in hooguit tien vergelijkbare plafonds gebruikt is, doet denken aan het werk van Antoni Hendriks. Tot zijn portfolio behoren onder meer het plafond in de Oude Kerk in Amsterdam (1628) en Huis ten Bosch in Maarsse (1629).

Het plafond is verder versierd met vogels, bloemen, bladeren, kinderfiguren en vreemde fabelachtige wezens. De meeste motieven zijn opvallend aangedikt met vlotte penseelstreken in geel en zwart. Het lijkt erop dat het plafond in de loop der jaren is overgeschilderd.

Mogelijk door de Gebroeders Molenaar, die in 1913 trots hun signatuur achterlieten op het plafond. Onder leiding van de Nederlandse architect Jan Stuyt (1868-1934) is het stadhuis tussen 1911 en 1914 grondig verbouwd. In de Nieropkamer is toen de entree verplaatst en de schouw werd vervangen.



Op de UV-fluorescentieopname zijn blauwe verkleuringen te zien rond het raam waarschijnlijk door binnenvallend zonlicht (foto René Gerritsen).

■ CONDITIE VAN HET PLAFOND

In opdracht van Erfgoed Alkmaar is restaurator Ruth Jongsma aangesteld om de conditie van het plafond te beoordelen en aanbevelingen te doen voor toekomstig behoud. Zij krijgt daarbij ondersteuning van restaurator en kleuronderzoeker Annefloor Schlotter. Onderdeel van het onderzoek is het maken van een zogenoemde harmonica-viewfoto. Dat is een uitgeklapte weergave van het plafond in 2D. Daarop zijn de kleurverschillen en losse verfplekken bijvoorbeeld beter te herkennen en aan te duiden.

■ ZONLICHT

Tevens heeft Ruth een UV-opname van het plafond laten maken. Op het moment dat we haar spreken, zijn de beelden net één dag binnen: "Een eerste blik op de foto's laat vooral de invloed van het zonlicht zien. Door de UV-straling kunnen we zien dat de vernis rond het raam een felle blauwe fluorescentie (ofwel lichtgevendheid) laat zien. Dat zou het resultaat kunnen zijn van het UV-houdende zonlicht dat in de kamer naar binnen schijnt. Dat effect zou verminderd kunnen worden door bepaalde maatregelen te nemen, zoals bijvoorbeeld een gordijn of UV-werende folie op de ruiten."

In de kamer staat een grote steiger klaar die Ruth en Annefloor gaan gebruiken om het plafond van dichtbij bekijken. Op overzichtsfoto's zullen ze dan in kaart brengen waar losse verf of zelfs scheuren zitten. Daarnaast



De 'harmonica-view' foto toont ook de zijkanten van de plafond balken in 2D (foto René Gerritsen).

zullen de restoratoren vermonsters nemen om de lagen te bestuderen waaruit de schildering is opgebouwd. Dit kan helpen om de verschillende restauraties in de loop der jaren in kaart te brengen. Bovendien zal dit onderzoek inzicht geven in het oorspronkelijke kleurgebruik. Het vermoeden bestaat namelijk dat de in de zeventiende eeuw gebruikte pigmenten op verschillende plaatsen verkleurd zouden kunnen zijn... Wordt vervolgd

Sander van Alphen

Timewarp: Klokkentoren Grote Kerk

Voortuin was ooit plek voor klokkentoren

Het huis aan de Koorstraat 10, direct naast de Grote Sint Laurenskerk, vormde ooit één geheel met de drie achterliggende huisjes. Het werd gebruikt als huis voor de koster. Op de plek waar nu een boom staat, stond vanaf 1501 een losse klokkentoren met twee of drie klokken. Ruim 350 jaar heeft de klokkentoren op deze plek gestaan. Een jaar voor de sloop in 1857 werd de toren door C.W. Bruinvis vastgelegd in een tekening. Vorig jaar maakte de bouwplaat van Kaeskoppenstad een miniversie van de toren, die na het Kaeskoppenstadweekend nog enige tijd op het plein bij de kerk heeft gestaan.

De voormalige kosterwoning is inmiddels opgeknapt en wordt bewoond door het Slowaakse stel Marek en Monika Rendek met hun zoon Michael. Lees hun verhaal op de volgende pagina's.

De tekening van de oude klokkentoren komt uit de collectie van het Regionaal Archief Alkmaar en de timewarp is gemaakt door Mark Alphenaar, Regionaal Archief Alkmaar. Meer timewarps zijn te zien op: bit.ly/timewarps



Slowaaks gezin tovert Koorstraat 10 om in comfortabel woonhuis "Alles wat je ziet, is gaandeweg ontstaan"



Marek, Monika en zoon Michael voor hun huis aan de Koorstraat.

Marek en Monika Rendek wonen sinds enkele maanden, samen met zoon Michael, in hun huis aan de Koorstraat 10. Het gezin verruilde hun Amsterdamse appartement voor dit rijksmonument naast de Grote Sint Laurenskerk en sloeg flink aan het verbouwen. Met als gevolg dat het pand weer gezien mag worden, zowel van binnen als van buiten. Onlangs kochten ze het naastgelegen huisje op nummer 8 erbij. En ook daar wordt nu flink verbouwd.

We beginnen met een rondleiding door het huis, dat een verrassend moderne inrichting heeft. Op een heel eigen manier combineert het Slowaakse stel oud met nieuw en puur Hollands met Slowaaks. De moderne keuken is gemaakt in het bedrijf van de zwager van Marek in Slowakije maar Piet-Jan van den Kommer deed de finishing touch met grof houten fronten met leren grepen.

Na de rondleiding praten we verder bij een kop koffie bij Sencha Lunchstore, pal tegenover het mooie pand aan de Koorstraat. Een plek van bijzondere betekenis voor Monika en Marek: "Hier is het eigenlijk allemaal begonnen. We woonden al een tijdje in Amsterdam en waren op zoek naar een woonhuis. Maar ja, ons appartement was lekker ruim en als je dezelfde hoeveelheid ruimte wilde kopen in Amsterdam, betaalde je

de hoofdprijs... Op een dag hadden we vrienden op bezoek en besloten we een bezoekje aan Alkmaar te brengen. Daar waren we zelf ook nog maar twee keer geweest, maar we vonden het een erg leuk stadje."

■ METEEN VERKOCHT

"Toen we hier zo zaten, zagen we het Te Koop bord aan de gevel aan de overkant. In die tijd was het onze gewoonte om bijna elk pand dat we te koop zagen staan onmiddellijk op te zoeken op Funda. Monika was meteen verkocht. Ze zou het liefst meteen gaan kijken.

Ik twijfelde, want ik zag op tegen het reizen naar mijn werk in Amsterdam. Maar goed, we zijn gaan kijken en besloten een bod te doen. Dat werd niet geaccepteerd en we kwamen ook niet dicht bij elkaar, dus wij gingen gewoon verder met zoeken. Tot een half jaar later de eigenaar van het pand weer aanklopte met de mededeling dat hij ons eerste bod toch accepteerde..."



Koorstraat 10 in de steigers.

De restauratie van het pand pakte uiteindelijk een stuk ingrijpender uit dan aanvankelijk gedacht. Marek: "Het huis zag er goed uit toen we het kochten, het was nog niet zo lang geleden gerenoveerd. Totdat ik begon met het strippen van één van de muren... Toen kwamen we tot de ontdekking dat het helemaal niet goed geïsoleerd was. We hebben meteen alles eruit gehaald en opnieuw onderhanden genomen. Maar dan goed."

■ DE JUISTE MENSEN

Marek is blij met de adviezen die hij tijdens het proces kreeg van de monumentenadviseurs van de gemeente: "Dat is een perfecte samenwerking! Dit



Op deze plek, nu de 'voortuin' van de familie Rendek, stond ooit de losse klokkentoren van de Grote Kerk (zie pagina 13).

is natuurlijk ook nieuw voor ons, maar we hadden goede gesprekken. Wij vertelden wat we wilden en zij gaven advies. Daarbij bewogen ze heel erg mee met onze ideeën. Nu waren die ook niet zo extreem hoor. En heel fijn was natuurlijk dat ze ons konden helpen aan de juiste mensen, die gespecialiseerd zijn in werken aan monumenten. Als je die hebt, dan lukt echt alles!"

Op die manier raakte ook André Besteman bij het pand betrokken: "Het begon twee jaar geleden met het vervangen van alle 83 raampjes door Van Ruysdaelglas. Dat is isolerende beglazing, speciaal voor monumenten. Intussen ontdekte Marek dus dat het huis helemaal verkeerd geïsoleerd was. En daarbij kwam hij ook nog eens twee rotte balken tegen. Toen hij mij vroeg ernaar te komen kijken, ontdekten we er zo nog vijf. Vervolgens hebben we in samenwerking met Poland Bouw en het bouwadviesbureau van Ed Kueter de koppen van de balken laten vervangen."



Ook het voegwerk is gedaan door een kenner op het gebied van monumenten.

■ VOEGWERK

Binnen wordt nog hard gewerkt maar aan de buitenkant is het pand op nummer 10 weer om door een ringetje te halen. Behalve alle ramen, is ook het voegwerk aangepakt. Ook deze klus is geklaard



De oude vloerdelen in het plafond waren zo slecht dat ze moesten worden vervangen. Het oorspronkelijke aanzicht is nagebootst met multiplex platen die met behulp van speciale technieken zijn bewerkt.

door een specialist op het gebied van monumenten. Dennis Rijkers van voeg- en metselbedrijf Rijkers: "Voor mij is het altijd een uitdaging om het er weer uit te laten zien alsof het origineel is. Ook dit was weer een mooie klus. Als geboren en getogen Alkmaarder ben ik altijd heel blij en trots dat ik dit werk mag doen in onze mooie stad!"

■ ZOLDER

De zolder van het pand op nummer 10 is jarenlang in gebruik geweest als Bed & Breakfast en heeft dan ook een aparte ingang, aan de Kerkstraat. Tijdens het eerste deel van de verbouwing heeft het gezin hier gebivakkeerd. Inmiddels wonen ze beneden en wordt de zolder opgeknapt. Marek: "We weten nog niet zeker of we daar weer een Bed & Breakfast van maken. Wat we inmiddels wel zeker weten, is dat we het huis op nummer 8 in zijn geheel gaan verhuren. We gaan niet doorbreken naar nummer 10, zoals we ook hebben overwogen. Als we één ding geleerd hebben in die periode dat we hier op zolder woonden, is het wel dat je eigenlijk met heel weinig vierkante meters toe kunt. Je hebt helemaal geen groot huis nodig."

Judith Flapper



Voor en na.

Bijzondere bodemvondsten

Het schort van pottenbakker Hendrik Properpotgen



Jan Luyken De pottebacker 1694 met soortgelijk schort.

In 1991 werd een opgraving gedaan op de hoek van het Luttk-Oudorp en de Wortelsteeg vanwege de bouw van een appartementencomplex. Op deze plek in de binnenstad van Alkmaar, waar jarenlang pottenbakkers gevestigd waren, leren voorschoot gevonden die nog bijna helemaal intact was.

Een bekende pottenbakker die in de zestiende eeuw actief was in Alkmaar, was Hendrik Gerritsz Properpotgen. Properpotgen was niet zijn echte naam maar wel een fraaie en toepasselijk bijnaam. Deze pottenbakker uit Haarlem vestigde zich in 1560 in Alkmaar, waar hij een bestaande pottenbakkerij overnam. Hij maakte allerlei serviesgoed, van kookgerei en tafelservies tot en met haardschermen, olielampen en pispotten. Hiervoor gebruikte hij lokale klei, waarmee aardewerk met een rode kleur werd gemaakt, of klei van Duitse herkomst, die

wit aardewerk opleverde. Het Alkmaarse aardewerk had een groot afzetgebied, dat reikte tot aan de marktregio's van concurrenten in Haarlem, Hoorn en Enhuizen. Hendrik stond in zijn laatste levensjaren (hij stierf rond

1594) niet meer geregistreerd als pottenbakker maar als zoutzieder. Blijkbaar was hij inmiddels rijk genoeg om aandelen te hebben in de zoutfabrieken die in die tijd waren opgericht in de Schelphoek. Zijn pottenbakkerij was inmiddels overgenomen door zijn zoon, Gerrit Hendriksz.



Pottenbakker uit Die Hausbücher der Nürnberger Zwölfbrüderstiftungen, omstreeks 1600.

■ AFVAL

Op het opgravingsterrein werd een gemetselde bak teruggevonden die was volgestort met pottenbakkersafval. Tussen alle ovenhulpstukken en een flinke laag misbaksels, werd in deze bak een voorschoot, ofwel schort, gevonden van rundleer. De voorschoot komt uit het derde kwart van de zestiende eeuw.

De voorschoot is ruw gesneden uit een grote lap rundleer. Herkenbaar zijn nog de nek en schouder van het dier. De gevonden voorschoot is 70 cm lang en 50 cm breed.

Op de bovenhoeken zien we naaigaatjes. Hieraan werd in die tijd een touw vastgenaaid om de voorschoot om te kunnen binden. De voorzijde van de voorschoot heeft een split en gezien de naaigaatjes had die een leren versterking om uitscheuren te voorkomen.

Het is aannemelijk dat de leren voorschoot in de pottenbakkerij is gedragen. Misschien zelfs wel door Hendrik Gerritsz Properpotgen zelf, die er in elk geval goed mee voor de dag kon komen in zijn pottenbakkerij 'Het Properen potje', waar hij in die tijd menig 'proper' potje moet hebben gedraaid!

Karin Beemster,
beheerder archeologiedepot

Naaigaatjes voor de bevestiging van een touw.

Literatuur:
Bitter, P. 1993, *Geworteld in de bodem*, Archeologisch en historisch onderzoek van een pottenbakkerij bij de Wortelsteeg in Alkmaar.



De gevonden rundleeren voorschoot.



Naaigaatjes voor de versterking van het split aan de voorzijde.



Colofon

Deze nieuwsbrief is een gratis uitgave van de gemeentelijke vakgroep Erfgoed Alkmaar.

Afbeeldingen: uit eigen collectie i.s.m. Regionaal Archief Alkmaar, Joop Elsinga en Ritske Velstra.

Opmaak & vormgeving: stip180.nl

Druk: ADC Nederland, 's-Hertogenbosch.

Eindredactie: Judith Flapper, Allesinbalans.nl

Gratis abonnement op de papieren nieuwsbrief en tips voor de redactie: erfgoed@alkmaar.nl

Contact archeologie: Archeologisch Centrum, in Centrum voor Kunst en Erfgoed, Bergerweg 1, 1815 AC Alkmaar, archeologischcentrum@alkmaar.nl

Contact monumentenzorg: Gemeente Alkmaar, Postbus 53, 1800 BC Alkmaar, monumenten@alkmaar.nl

Telefoon: 14 072

Zie ook erfgoedalkmaar.nl of, voor regelgeving en formulieren: alkmaar.nl



Erfgoed Alkmaar

Meld u ook aan voor de digitale nieuwsbrief op erfgoedalkmaar.nl

